

MAKALE

CUMHURİYETE GİDEN YOL

Yrd.Doç.Dr. Reşat ÖZTÜRK

88 yıl önce TBMM, Cumhuriyet'i ilan etti. Cumhuriyetin ilanına 28 Ekim'i 29 Ekim'e bağlayan bir gecede mi karar verildi?

Ülkemizin, insanımızın geleceğini belirleyen rejim değişikliğine bir gecede karar verilebilir mi? Cumhuriyetin ilanı hiçbir ön hazırlık olmadan mı gerçekleştirilmiştir?

Cumhuriyet yönetimine geçilmesi Mustafa Kemal'in gençlik yıllarından beri hedefi idi.

1908'de Mustafa Kemal 27 yaşında iken arkadaşları Kazım (Özalp), Nuri (Conker), Ali Fethi (Okyar) ile sohbet ederken:

"Kazım (Özalp) Harbiye Nazırı, Nuri'yi (Conker) komuta yönetim başkanı, Fethi'yi (Okyar) Avrupa'ya büyükelçi olarak göndereceğim" der. Arkadaşları bu konuşma karşısında gülümseyerek sorarlar:

-Peki sen ne olacaksın ki bizleri bu dediğin görevlere getirebilesin?

Mustafa Kemal duraksamadan,

-Sizleri o yerlere atayacak konumda bulunacağım, cevabını verir.

Mustafa Kemal Sofya'da askerî ateşedir. Bulgar operasının galasına davetlidirler. Operadan sonra Mustafa Kemal'i uyku tutmaz. Şakir Bey'i uyandırır: "Kim ne derse desin, şimdi Balkan Savaşı'nda yenilgiye uğramamızın sebebini daha iyi anlıyorum. Ben bu adamları çoban bilirdim. Oysa operaları bile var... Bir operaya kavuşacağımız günü görebilecek miyim?" der.

1919 yılının Mayıs'ında Samsun'a çıkan Mustafa Kemal, *Nutuk'ta* Mondoros silah bırakışması sonunda ülkemizin ve ulusun içinde bulunduğu durumu özetledikten sonra ne yapılmalı, hangi karara varılmalı sorusuna:

"Bu durum karşısında bir tek karar vardı: O da ulus egemenliğine dayalı, tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak" cevabını verir. Millî mücadele parolasını da "Ya istiklâl, ya ölüm!" olarak belirtir. Amasya Genelgesi'nde öncelikle ülkenin ve İstanbul hükümetinin durumunu tespit eder. Yapılması gerekeni de "Ulusun bağımsızlığı-

nı, yine ulusun azim ve kararı kurtaracaktır." sözleri ile özetler. Yani ulus iradesine dayanan kararlılıkla bağımsızlığımıza kavuşacağımızı belirtir. Bu ulusal egemenliğimizi tanımlamaz mı? Halkın temsilcilerinin katılacağı kongrelerde ulus iradesi ile dirilip, silkinerek, var olma mücadelesi verebileceğimiz kararlar alınacaktır.

Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi hazırlıkları yapılırken akşamları Mazhar Müfit (Kansu)'e notlar tutturana Mustafa Kemal: "İleride padişahın durumunun da gözden geçirileceğini, yönetim biçiminin de değişeceğini" belirtir.

Erzurum Kongresi'nde "Ulusal sınırlar içinde vatan bir bütündür. Vatanın çeşitli kısımları birbirinden ayrılmaz. Vatanın bağımsızlığını İstanbul Hükümeti koruyamazsa geçici bir hükümet kurulacaktır. Manda ve himaye kabul edilemez. Kuva-yı milliyeyi amel; irade-i milliyeyi hakim kılmak esastır. Millî Meclis'in denetiminde yürütülmesi" kararları alınır.

Bu kavramlar ulusal egemenliği tanımlamıyor mu? Alınan kararları hayata geçirmek üzere Mustafa Kemal'in başkanlığında dokuz kişilik temsil heyeti seçilir.

4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan Sivas Kongresi'nde Erzurum'da alınan kararlar tekrar edilir. "Ulus temsilcilerinin oluşturacağı Meclis-i Mebusan'ın denetiminde vatan ve millet ile ilgili kararların alınacağı, İstanbul Hükümeti baskı karşısında ülke bütünlüğünü koruyamazsa geçici hükümetin kurulacağı" kararı alınır.

Sivas Kongresi'ne İstanbul Üniversitesi öğrencilerini temsilen tıp fakültesi öğrencisi Hikmet (Boran) Bey katılmıştır. Manda konusu tartışılırken Mustafa Kemal'e hitaben "Siz de manda taraftarı iseniz, sizi vatan kurtarıcısı değil; vatan batırcısı olarak kabul ederim." deyince Mustafa Kemal, Hikmet (Boran)'a "Ulus iradesine dayanan, bağımsız bir devlet kuracağız. Müsterih ol genç arkadaşım." diyor.

İngiliz Amirali Robeck, 17 Eylül 1919'da Dış İşleri Bakanı Lord Curzon'a gönderdiği raporda "Anadolu'da Mustafa Kemal başkanlığında Cumhuriyete doğru gidilmemektedir." diyerek öngörüsünü belirtir.

Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı 28 Ocak 1919 tarihinde Misak-ı Millî kararında "Millî, medeni ve ekonomik gelişmemiz için siyasi ve adli gelişmemize engel olacak kayıtlar istemiyoruz." denilmiştir. Bu karar, bağımsız ve özgür bir devletin tanımıydı.

23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM coşku ile açıldı. Bu meclis, kurucu meclistir. Yani devlet kuran meclistir.

TBMM'de beliren ulusal irade, yurdun kaderine doğrudan doğruya el koymuş olup onun üzerinde hiçbir kuvvet bulunmayacaktır.

TBMM yasama-yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır. Meclisin seçeceği vekil olarak görevlendireceği bir kurul, hükümet işlerine bakar. Meclis başkanı bu kurulun da başkanıdır.

Padişah ve halife baskı altından kurtulduktan sonra meclisin düzenleyeceği kanun esasları içerisinde durumunu alacaktır." kararları alınır. Bu kararlar, Cumhuriyet yönetimini tanımlar.

Ocak 1921'de TBMM'de kabul edilen Anayasa'da:

"Egemenlik, kayıtsız şartsız ulusundur. Yürütme erki ve yasama yetkisi, ulusun tek ve gerçek temsilcisi olan TBMM'de belirir ve toplanır." maddeleri yer alır.

1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasından önceki günlerde Meclis'te Mustafa Kemal'e karşı olan milletvekilleri, "saltanatın kaldırılacağı" yolunda heyecanlı propaganda faaliyetlerine başladılar.

Rauf Bey bu günlerde Mustafa Kemal'i Refet Paşa'nın Keçiören'deki evinde önemli konuları görüşmek istediğini bildirir. Akşam Refet, Rauf, Ali Fuat paşalarla Mustafa Kemal buluşurlar.

Mudanya silah bırakışmasından sonra barış görüşmeleri için İtilaf Devletleri 28 Ekim 1922'de İstanbul hükümetinin başbakanı Tefvik Paşa, 29 Ekim 1922'de TBMM başkanlığına çektiği telgrafta Lozan görüşmelerine İstanbul temsilcisinin de katılması talebinde bulunmuştur.

1 Kasım 1922'de TBMM'de saltanatın hilafetten ayrılarak, kaldırılması önergesi verildi. Önerge anayasa adliye ve şeriye komisyonunun ortak toplantısında bir kısım milletvekilleri saltanat ve hilafetin bir bütün olduğunu, ayrılmayacağını belirtince, Mustafa Kemal: "Türk milleti, hakimiyet ve saltanatı fiilen kendi eline almıştır. Bu bir oldu bittidir. Söz konusu olan millete saltanatını, hakimiyetini bırakacak mıyız? Mesele zaten oldu bitti haline gelmiş olan bir gerçekçi kanunla ifadeden ibarettir. Bu mutlaka olacaktır... Aksi takdirde... bazı kafalar kesilecektir." sözleri üzerine tasarı komisyonda ve mecliste kabul edilir.

Mehmet Vahdettin artık sadece halifedir. İstanbul hükümetinin varlığına fiilen son verilmiştir. Lozan'a da Ankara temsilcileri gidecektir. Millî mücadele bilincini geliştiren, savaşan Ankara yönetimi bağımsızlığımızın uluslararası belgesi olan Lozan Barış Antlaşması'nı İtilaf Devletleri ile tek başına görüşme statüsünü elde etmiştir.

Lozan Barış görüşmeleri devam ederken Ankara'da TBMM'ye 2 Aralık 1922'de Seçim Kanunu'nu değiştirmek üzere bir yasa tasarı

rısı verilir. Milletvekili seçilebilmek için "şimdiki sınırlar içinde doğmuş olmak" veya "beş yıl süreyle aynı yerde oturmak" gibi ilkeler getirilmeye çalışılır.

Düşman denize döküleli daha 84 gün olsa da Cumhuriyet'e, çağdaşlığa, bağımsızlığa karşı olanlar, Mustafa Kemal'i yönetimden uzaklaştırmak isterler.

Lozan Barış Antlaşması TBMM'de onaylanınca işgal güçleri 2 Ekim 1923'te İstanbul'dan çekilirler. Türk Ordusu, 6 Ekim 1923'te Şükrü Naili (Gökberk) Paşa komutasında İstanbul'a girer.

İsmet Paşa ve arkadaşlarının 13 Ekim 1923'te Ankara'nın başkent olması için verdikleri yasa tasarısı TBMM'de kabul edilir. Artık genç devletin başkenti Ankara'dır.

1921 Anayasası'na göre TBMM, başbakan ve bakanları ayrı ayrı seçer ve görevlendirir.

Fethi Bey, hem başbakan hem de iç işleri bakanıdır. İşlerinin çokluğu gerekçesi ile iç işleri bakanlığından ayrılır. İç işleri bakanının mecliste seçilmesi sorun olur. Başbakan 27 Ekim 1923'te istifasını verir. Meclis hükümet üyelerini seçemez. Milletvekilleri Mustafa Kemal'den yeni hükümetin kurulması konusuna yardım etmesi talebinde bulunurlar.

Mustafa Kemal, İsmet Paşa, Fethi Bey, Kazım Paşa (Özalp), Kemal Paşa ve Halit Paşa'yı Çankaya'ya davet eder (28 Ekim 1923).

Hükümet sorunu tartışılır. Mustafa Kemal "Yarın Cumhuriyeti ilan edeceğiz." der. İsmet Paşa ile Anayasa 1.3.8.9. maddelerinin değişikliği için önerge hazırlarlar.

Türkiye Devleti'nin yönetim biçimi cumhuriyettir. Türkiye Devleti, TBMM tarafından yönetilir. Meclis, hükümetin ayrıldığı yönetim dalları, Bakanlar Kurulu aracılığı ile yönetilir. Türkiye Cumhurbaşkanı, TBMM genel kurulu tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir.

Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından ve Meclis üyeleri arasından seçilir. Maddeleri TBMM'de görüşülerek kabul edilir.

Mustafa Kemal'in gençliğinden beri hayal ettiği ve gerçekleştirmeye çalıştığı cumhuriyet rejimi kabul edilmiş oldu.

TBMM'nin 29 Ekim 1923'teki oturumuna katılan üyelerin (158 üye) oy birliği ile Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı seçildi.

Cumhuriyetin ilanı ile devletimizin demokratikleşmesi için önemli bir adım atılmış oldu. Meclis hükümetinden kabine sistemine geçilmesi ile Bakanlar Kurulunun daha uyumlu çalışmasına ortam hazırlandı.

Yeni rejim ile ülkemizin ve insanımızın özgüvenine kavuşarak çağın gereklerine uygun yapısal, yönetsel, sosyal, kültürel ve ekonomik adımların atılması sağlandı.